

KIERROS POHJOISELLE LÄÄNEMAALE

Tutustuaksemme Läänemaan pohjoisiin osiin sekä taannoisiin rantaruotsalaisten alueihin matkustamme Haapsalusta kohti Keilaa. Pian saavumme lähelle **Silman luonnonsuojelualuetta (38)**, joka käsittää Haapsalun Tagalahden, sen välittömän ympäristön sekä Noarootsin niemen rannikkoalat järvineen, jotka ovat muinoin erkaantuneet merestä. Aluetta luonnehtivat kalojen kutupaikat sekä rantaniityt, joilla pesii peräti 206 lintulajia, niiden joukossa harvinaiset merikotka ja sääski. Luonnonsuojelualueen keskuksen päästäkseen tulee kääntyä Saunjan bussipysäkillä Saunjan kylään vievälle tielle ja ajaa sitä pitkin aina rantaan asti.

Kun jatketaan Haapsalun-Keilan maantietä pitkin, tullaan **Linnamäelle (39)**. Siellä sivuutetaan vuonna 1927 rakennettu Linnamäen pieni sähkövoimalaitos, joka on Viron vanhimpia. Linnamäeltä käännymme kohti Noarootsia. Joen bussipysäkin luona jää oikealle vaelluspolku ja **Salajoen nielu (40)**, jossa joki painuu karstuspiilosta maan syvyiksiin. Pienestä Rootsien kylän suojärvestä alkava 12 kilometriä pitkä joki virtaa osittain maan alla. Salajöeltä suuntaamme kohti Noarootsin niementä ja ylittämme Atlantiksi kutsutun alavan alan Noarootsin niemen ja mantereen välissä. Noarootsi oli alkuaan saari, joka maanpinnan kohoamisen vuoksi (2–3 mm vuodessa) kasvoi yhteen manteren kanssa. Vielä 1700-luvun alussa väitettiin Pietari Suuren purjehtineen manteren ja saaren välistä Haapsaluun asti.

Pian saavutaan **Noarootsin kirkon (41)** luokse. Myöhäisgotiikkaa edustava Noarootsin Pyhän Katarinaan kirkko on rakennettu vuoden 1500 tienoilla. Vahva kalkkikivi- ja graniittiseinäinen rakennus täytti keskiajalla myös puolustuslinnoituksen tehtäviä. Sisustuksessa kiinnittävät huomiota kastemalja noin vuodelta 1500, barokkinen saarmastuoli ja kalkkikivinen barokkinen muistotaulu pastori Martin Winterille (1630). Oven luokse seinäkometeroon on sijoitettu Ruotsin kuninkaan Kaarle XVI Kustaan nimikirjoituksella varustettu kivi; kuningas vieraili Noarootsin kirkossa 1992. Vastapäätä kirkkoa tien toisella puolen sijaitsee Läänemaan vanhin puurakennus, 1600-luvulta peräisin oleva pappila.

Juuri ennen Pürksiä kääntyy tie **Saaren kartanoon ja Lyckholmin museoon (42)**. Saaren kartano (perustettu 1662, ruotsiksi Lyckholm) kuului suuren Pohjan sodan ajoista Rosenin suvulle. Viron itsenäisyyden palauttamisen jälkeen hankki tilan viimeisen omistajan poika Gustav von Rosen kartanon rauniot omistukseensa. Hän kunnostutti kartanon tallin, johon avattiin vuonna 1997 paikallista historiaa ja esineistöä esittelevä museo, ja päärakennus. Saaren kartanon luota alkaa yksi Silman luonnonsuojelualueen vaelluspoluista.

Noarootsin keskuksessa Pürksissä sijaitsee Noarootsin lukio, jossa opetuksen pääpaino on ruotsin kielessä sekä Pohjoismaiden historiassa ja kulttuurissa. Lukio käyttää tiloinaan Pürksin vanhinta rakennusta, 1600-luvulla rakennettua Pürksin kartanoa. Vuodesta 1920 vuoteen 1943 kartanossa toimi ruotsinkielinen Pürksin kansanopisto. Kartanon puistossa kasvaa Virossa harvinainen valkopyökki. Pürksin jälkeen saavutaan "itäkylään" eli **Österbyhyn (44)**, josta aikoinaan oli veneyhteys Haapsaluun. Talvisin Österbystä kulki kaupunkiin jäätie. Österbyssä on myös uimaranta.

Noarootsin niemeltä pohjoiseen suuntaan tullaan Riguldiin. Riguldi muodostaa naapurinsa Növan kanssa luonnoltaan yhtenäisen kokonaisuuden. Seutu kiinnostanee varsinkin niitä, jotka pitävät metsässä vaeltelusta ja uimarannalla lepäilystä. Alueesta 70 prosenttia on mustikka-, puolukka- ja sienirikasta metsää ja suota. Lomailijat arvostavat suuresti Riguldin-Növan hiekkarantoja ja dyynejä. Meren ja metsän lisäksi alueelle houkuttelevat merestä muinoin erkaantuneet järvet sekä joet ja siirtolohkareet.

Kääntyessä maantieltä kohti Dirhamia tullaan Roostan lomakylään ja kauniille **Roostan rannalle (45)**. Roostan lomakylästä muutaman kilometrin päässä sijaitsee **Rooslepan hautausmaa ja kappeli (46)**. Vuonna 1835 rakennetusta kivisestä kappelista kansa tietää kertoa, että sen rakensi omalla kustannuksellaan Rooslepan kylästä kotoisin ollut Mathias Roesler, joka toimi kirjuriina Riguldin kartanossa. Paljon kuuluisampi on kuitenkin Rooslepan puinen kappeli 1600-luvulta: se siirrettiin aluksi Sutlepaan ja sieltä edelleen Viron ulkomuseoon Rocca al Mareen Tallinnan kupeeseen. Vuonna 1932 Rooslepan kivikappelissa vieraili Ruotsin tuolloinen kruununprinssi Kustaa VI Adolf. Kuninkaallisesta vierailusta muistuttaa kappelin seinään muurattu kivi, jossa on kuninkaan nimikirjoitus. Väillä jo raunioitunut kappeli entistettiin hiljakkoin.

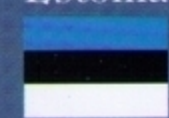
Rooslepasta eteenpäin matkatessa saavutaan **Dirhamiin (47)**. Dirhami on Länsi-Viron ainoa jäätön satama. Sikäläisessä lahdenpohjussa talvehtii kymmeniä tuhansia telkkiä ja alleja. Dirhamista itään näkyy **Pöösaspeen niemi (48)**, joka on tärkeä etappi muuttolintujen suunnistuksessa. Täällä eroavat muuttolintujen tietsä lähtee kohti Ahvenanmaata, kun taas osa jatkaa pitkin Viron rannikkoa. Pöösaspeen niemellä sijaitsee kansainvälisesti tunnettu lintuasema. Shokkiturismin ystäville tarjoaa elämyksiä neuvostoarmeijan jälkeensä jättämä maisema. Kauniilla ilmalla näkyy niin Dirhamin satamasta kuin Pöösaspeen niemeltä 4,8 km²:n kokoinen **Osmussaari (49)**, joka on Viron 14. suurin saari. Ruotsinkielisen nimensä Odensholm saari on saanut skandinaaviselta pääjumalalta Odinilta,

joka tarun mukaan on haudattu saarelle. Ennen toista maailmansotaa saarella asui vironruotsalaisia. 130 osmussaarelaisien piti jättää kotinsa kesällä 1940, kun saarelle perustettiin neuvostoarmeijan tukikohta. Sotilaiden rakentamat laajat maanalaiset puolustuskäytävät ovat yhä jäljellä. Näkemisen arvoisia ovat vielä 1954 rakennettu majakka sekä vuodelta 1766 peräisin olevan kivikappelin rauniot. Osmussaaren luonnon suojelemiseksi perustettiin 1996 maiseman-suojelualue. Omalaatuisia nähtävyyksiä ovat aina kahdeksan metrin korkeuteen yltävä kalkkikivitörmä, Viron suurimmat rantasomerikot saaren lounais- ja kaakkoisosassa sekä gneissibreksiäsiirtolohkareet. Rantaniityt ovat hyvin säilyneet. Jonkin aikaa autiona olleella saarella asuu nykyään yksi perhe. Osmussaarelle pääsee Dirhamista tilausveneellä. Osmussaaren edustalla sijaitsee Neugrundin matalikko, joka on lähes 540 miljoonaa vuotta sitten syntynyt meteoriittikraatterit.

Pari kilometriä ennen Növaa vie tie **Perakülaan (50)**. Perakülan lähetyiltä alkaa ensimmäisen maailmansodan aikainen mukulakivitie, joka johtaa lähteistään kuululle Alikajärvelle. Perakülan ympäristössä on muitakin pikkujärviä, joita ympäröivät keskimäärin viisimetriset rantadyynit. Perakülan suolta alkaa Uuejoen puro, jonka suisto muuttua jatkuvasti sijaintiaan. Niin järvissä kuin Uuejössä kasvaa valkolomme sekä Manner-Virossa harvinainen taarna (*Cladium mariscus*). Perakülässä kannattaa vierailulla Pöollotsan talomuseossa, joka esittelee maatilalla eri aikoina käytettyjä tarvekaluja.

Növan kirkon (51) löytää helposti tornin perusteella. Legendan mukaan merihätään joutuneet merimiehet olivat vannooneet pystytävänsä kirkon sille paikalle mihin pelastuvat. Sumun keskeltä he kuulivat kukon kiekuvan ja suunnattuaan sitä kohden päätyivät kummulle, missä sijaitsi kartanon mylly. Sinne rakennettiin jumarahuone, jonka katolle sijoitettiin kukko. Puinen Növan Olavin kirkko on rakennettu luultavasti 1700-luvulla. Se on Viron pienimpiä kirkkoja. Ainutlaatuisia ovat kirkon ikkunoiden lasimalauksia muistuttavat pergamenttimaalaukset. Növan kirkkotarhassa sopii tutkia sikäläisiä rautaristejä. Növan kupeessa sijaitsevaa Keibu- ja Liivanelähden välistä aluetta pidetään Viron parhaana hiekkarantana, joka on kuuluisa dyyneistään, harvinaisesta "laulavasta" lentohiekkastaan ja visakoivuistaan. Növalta Varikua kohti kuljettaessa ohitetaan 4500 vuotta sitten merestä erkaantunut **Veskijärvi (52)**. Läänemaan toiseksi suurimmat järveä ympäröivät paikoin kymmenmetrisiksi kohoavat hiekkadyynit, ja hiekka voi kesähelteellä lämmitä tulikuumaiksi. Veskijärven hiekkakuopassa asustelee harvinainen haisukonna (*bufo calamita*).

Estonia

- 1 Taitelijan Ants Laikmaan talomuseo
- 2 Lääne-Nigulan kirkko
- 3 Koelan kotiseutumuseo
- 4 Vöntkülan pylvas
- 5 Muistomerkki Siperiaan kyydityille (Ristiil)
- 6 Marimetsan suo
- 7 Koluveren linnoitus
- 8 Kullamaan kirkko
- 9 Kasarin vanha silta
- 10 Kirblan kirkko
- 11 Lihulan piispanlinnan rauniot, kartano, museo ja matkailuneuvonta
- 12 Karusen kirkko
- 13 Vatlan maalinnoitus
- 14 Vatlan kartano
- 15 Hanilan kirkko ja museo
- 16 Virtsun satama
- 17 Kömsin muinaishaudat
- 18 Kükkerannan kiintikkallas ja Uisun rantatörmä
- 19 Saleveren lehtomäki
- 20 Matsalun kansallispuisto ja museo
- 21 Keskeven kartano
- 22 Martnan kirkko
- 23 Suure-Lährun kartano
- 24 Haeskan lintutorni
- 25 Puisse
- 26 Kiidevan museo
- 27 Ridalan kirkko
- 28 Pullapää
- 29 Neuvostovallan aikainen tukikohta lentokenttä
- 30 Ungrun linnan rauniot
- 31 Rohukülan satama
- 32 Norby
- 33 Diby ja Rälby
- 34 Vormsin kirkko
- 35 Saxby
- 36 Rumpon niemi
- 37 Hullo
- 38 Silman luonnonsuojelualue
- 39 Linnamäen sähkövoimalaitos
- 40 Salajoki
- 41 Noarootsin kirkko
- 42 Saaren kartano ja Lyckholmin museo
- 43 Pürksi
- 44 Österby kylä
- 45 Roostan hiekkaranta
- 46 Rooslepan kappeli
- 47 Dirhamin satama
- 48 Spithami, Pöösaspeen niemi ja siirtolohkare
- 49 Osmussaari - kalkkikivitörmä majakka, puolustusrakennukset, kappelin rauniot
- 50 Perakülan museo
- 51 Növan kirkko
- 52 Növan suurjärvet

- Kaislikko
- Sairaala
- Matkustajasatama
- Museo
- Ranta
- Vuodepaikat
- Ruokailu
- Pankki
- Vierasvenesatama
- Arkeologianmuistomerkki
- Rakennusmuistomerkki
- Kirkko
- Majakka
- Lintutorni
- Telttailu
- Muistopatsas
- Siirtolohkare
- Pengermä, mäki
- Aarniopuu

LÄÄNEMAA

Luonnonsuojelualueet (LSA)

- 1 Osmussaaren maastonSA.
- 2 Növan maastonsojelualue
- 3 Läänemaan Suursuon luonnonsuojelualue
- 4 Küremaan luonnonsuojelualue
- 5 Silman luonnonsuojelualue
- 6 Salajoen luonnonsuojelualue
- 7 Rumpon luonnonsuojelualue
- 8 Länsi-Viron saariston biosfäärin sojelualue
- 9 Marimetsan luonnonsuojelualue
- 10 Lihulan maastonsojelualue
- 11 Matsalun Kansallispuisto
- 12 Laelatu-Puhtun luonnonsuojelualue
- 13 Nehatun luonnonsuojelualue
- 14 Tuhu maastonsojelualue

